

Idrætshistorie som kulturarv

Af Poul Porskær Poulsen

Kultur i bred forstand er i vælten i disse år. Regeringen har blæst til 'kulturkamp', kulturministeren vil have en 'kulturkanon', Det Kgl. Biblioteks pligtafleveringsordning omtales som den trykte kulturarv, for nu blot at nævne nogle få eksempler. Det er der ikke noget nyt i. Kultur defineres så bredt – hvis det overhovedet defineres – at det kan bruges til snart sagt hvad som helst. Men i de senere år er man – ikke mindst fra politisk side – begyndt at tale meget om 'kulturarven'. Det lyder jo lidt højtideligt, men hvad er det mere præcist? Kulturarvsstyrelsen, som er den museale styrelse og derfor må være den højeste autoritet på området, giver på sin hjemmeside (www.kulturarv.dk) den forklaring, at 'kulturarven' er det, der sættes på museum, og det, der manifesterer sig i landskabet som levn fra tidligere tider. På den måde bliver kulturarven noget meget konkret – det er nogle rester, der er tilbage fra tidligere tiders menneskelige virke.

Sjovt nok er de kulturspor, der bliver tilbage og udgør kulturarven, kun genstande. I hvert fald beskæftiger Kulturarvsstyrelsen sig kun med museernes genstande, mens den bestand, der befinder sig på landets statslige og ikke mindst private arkiver af arkivalier i kilometervis og fotomateriale i milliontal, ikke er omfattet af den betegnelse. Manglebrætter og kakkelovne er kulturarv, glaspladenegativer med optagelser fra hele landet eller unikke protokol-

ler fra en forening eller en virksomhed er åbenbart ikke. Hvor mon logikken er i det?

Sådan som undertegnede opfatter begrebet, så har tidligere tiders generationer efterladt nogle kulturlag, som er af betydning for den til enhver tid værende befolkning – det er det fundament, som vi bygger på. Vi har nogle traditioner og spilleregler, der udgør en fælles dansk forståelsesramme. Ikke ret mange tænker måske på kulturarven sådan til daglig, men det er bestemt opfattelsen, at der er noget væsentligt, som holder os sammen, og som får os til at opføre os på en bestemt 'dansk' måde. Lidt søgt lyder det jo – det er et glat begreb, der glider mellem fingrene på én, og som kan bruges på alle mulige måder og af alle mulige mennesker. Og bliver det!

Men hvorfor er et begreb som 'kulturarven' så oppe i tiden? Er det nogle befolkningsgruppers og politikeres frygt for indvandrere, som har en anden kultur – hvis arv altså opfattes som fundamentalt anderledes? Måske. Man kunne også se det i EU- eller globaliseringssammenhæng, men det forekommer også en anelse nationalistisk og ubehageligt. Skal man se positivt på det – og det er der vel grund til som historiker – så har vi brug for at have noget, der binder os sammen, i hvert fald i lokalsamfundet, måske også regionalt og ved festlige lejligheder nationalt.

Opfattes idrættens historie som en del af kulturarven?

Hvordan forholder historien om danskerne idrætslige gøremål sig til kulturarven? Hænger de sammen? Svaret må være 'ja'! Kulturarven kan defineres som så mange ting og indeholde så mange begreber, genstande osv., men tænker man efter, vil idrætslivet i idrætsforeninger og sportsklubber hurtigt få en pænt stor rolle. Ikke mange af os har undgået at dyrke sport og idræt, og langt de fleste har gjort det i organiseret sammenhæng i en forening. Her har vi haft mange oplevelser, glæder og sorger, berusende øjeblikke og bitre nederlag, et kammeratskab, der holdt til et helt liv og for nogles vedkommende også en livsledsager, som man mødte i idrætsforeningen. Så vist betyder det noget – det må være en del af kulturarven.

Men det er også nok en flygtig del af kulturarven – altså den inde i hovedet på folk. Den er ikke den mindst væsentlige, tværtimod, men jo altså også den, der er sværest at få hold på. Det bliver trods alt nemmere, når vi går til de fysiske levn – genstandene. Her har der været gjort forsøg på at lave museer og oplevelsescentre, hvilket jeg skal vende tilbage til, men skønt de fleste danskere formodentlig, når de får tænkt sig lidt om, sagtens kan se idrætshistorien som en ikke uvæsentlig del af vores fælles kulturarv, så fylder det altså ikke meget i det kulturhistoriske landskab – eller i landskabet i det hele taget. Det er lidt mærkeligt og værd at reflektere over. For hvis vi er enige om en fælles identitet gennem idrætsudfoldelse, hvad gør vi så for at gemme levnene fra denne aktivitet og dette tankegods? Vist egentlig ikke ret meget, hvis ikke engagementet i netop idrætsforeningernes arbejde, søndag på lægterne til superligaen eller foran husalte-

ret til landskamp faktisk er den måde, vi bevarer den del af vores kulturarv.

Danmarks Idræts- og Sportsmuseum

Der har flere gange været tale om at oprette et museum for sporten og idrætten. En kombination af den store folkelige bevægelse, som idrætten udgør, og den mere spektakulære eliteidræt burde kunne bære en museumsdannelse, der oven i købet ville kunne tiltrække en hel del besøgende.

Et af de mere vedholdende forsøg blev gjort i Vejle. Som et samarbejde mellem Vejle Museum/Vejle Byhistoriske Arkiv og Den jyske Idrætsskole blev der for første gang etableret en permanent idrætshistorisk udstilling på Idrætsskolen i januar 1988. Inspirationen til Projekt Idrætshistorisk Aktivitetscenter kom fra en udstilling om sport i Vejle, som Vejle Museum arrangerede i 1984. Her havde forstander Ole Worm fået ideen om en permanent udstilling eller rettere at integrere det historiske arbejde med idrætsmiljøet på skolen. Meningen var at indsamle idrætsbilleder, -rekvizitter, -erindringer mm. med Vejle Amt som aktivitetsområdet. Det var så meningen, at ideen skulle spredes til andre regioner over hele landet. Der var god brug for det, for som lederen af projektet, historikeren Arne Rahbek, udtalte: »Idræt har nok været lidt forsømt i historisk sammenhæng, skønt idrætten har været en væsentlig kulturbærende faktor.« Han måtte dog medgive, at det evindelige problem – finansieringen – endnu ikke var på plads. (Ugeavisen 27.1.1988 og Vejle Amts Folkeblad 28.1.1988. I øvrigt kan man læse mere om tankerne bag Idrætshistorisk Aktivitetscenter og nogle andre danske forsøg på at skabe samlinger/museer/aktivitets-

Boksemontre fra Sportsmuseets udstilling (Vejle Byhistoriske Arkiv & Stadsarkiv).

centre i første udgave af Idrætshistorisk Årbog, som så dagens lys i 1984).

Men man var i hvert fald kommet i gang, og året efter etableredes en udstilling på Vejle Stadion i anledning af Dansk Boldspil Unions 100 års jubilæum. Det var altså fodbold, det handlede om – og det var jo interessant at kunne se Michael Laudrups landsholdstrøje, Henning Enoksens ditto fra OL-finalen 1960 eller en aldersstegen fodbold, der havde været anvendt ved OL-finalen i Stockholm 1912. (Vejle Amts Folkeblad 27.4.1989).

Dermed var projektet altså blevet landsdækkende, og den ambition fortsatte man med at føre ud i livet. Bl.a. ved at lave vandrestillinger, der kunne vække interesse andre steder i landet end lige Vejle Amt. Indsamlingen af rekvisitter fortsatte, der blev etableret cykeludstilling på Vejle Museum, og bogen om håndboldpioneren Holger Nielsen udkom i 1990.

Pengene til Sportsmuseet, som det nu var kommet til at hedde, kom i væsentlig udstrækning fra Vejle Kommune, der kunne se en fordel i at føre sig frem som ledende inden for området. I 1991 blev Danmarks Idræts- og Sportsmuseum en selvejende institution, og fik stillet lokaler til rådighed af kommunen. Økonomien kneb det dog fortsat med, skønt Arne Rahbek gang på gang udtalte til den lokale avis, at han var i forhandlinger med private sponsorer, der skulle sikre museets udvikling. Det med de store private sponsorer blev aldrig rigtigt til noget. I 1992 havde Sportsmuseet en udstilling om arbejderidræt, »Hellere brække en arm end tabe«, og den folkelige opbakning bag museets udstillinger var ganske pæn.

I begyndelsen af 1993 blev Musikteatret Vejle åbnet, og i lokaler i forbindelse med denne bygning blev der mulighed for at åbne et permanent sportsmuseum. Med

Cykelrytteren Niels Fredborg skænkede verdensmestertrøjen samt medaljen til Sportsmuseet ved dets åbning. Foto: Allan Simonsen (Vejle Byhistoriske Arkiv & Stadsarkiv).

godt 300.000 kommunale kroner i ryggen rykkede Sportsmuseet ind i ca. 300 kvadratmeter og kunne nu endelig åbne som et rigtigt museum, der ikke blot etablerede udstillinger på museet eller idrætsskolen, men som havde sine egne rum at boltre sig i. Åbningen foregik i april 1993, og en masse nye gaver i form af gamle sportsrekvizitter strømmede ind til museets samlinger. F.eks. Kim Andersens gule førertrøje fra Tour de France, Niels Fredborgs guldmedalje, Morten Frosts ketsjer, Erik Gundersens VM-speedway-cykel og et historisk billardbord fra Søren Søgaard. Alt dette sammen med Gunnar »Nu« Hansens

store idrætsarkiv og en hel masse mere blev stillet op til almindelig beskuelse og en vis opmærksomhed fra pressens side. Arne Rahbek lovede, at der ville blive taget nogle utraditionelle initiativer, og at det ikke skulle være en passiv oplevelse at gå på Sportsmuseet.

Men blot et år senere måtte man erkende, at interessen fra publikum ikke var som forventet. Under 10.000 havde besøgt Sportsmuseet, kunne Vejle Amts Folkeblad fortælle i oktober 1994, og man så sig nødsaget til at stoppe indsamlingen, ligesom Arne Rahbek fik sig et andet arbejde. En af grundene til, at det så sort ud, var bl.a., at der rumledes med lignende planer i København, hvor Morten Stig Christensen var i spidsen for et initiativ af samme navn. Projektet, som blev betegnet som værende i 100 mio. kroners klassen, blev i øvrigt heller ikke til noget. Men det helt store problem var naturligvis pengene. Det havde ikke været muligt at finde sponsorer – heller ikke inden for sporten og idrættens egne rækker – og så var projektet dømt til at mislykkes. Man måtte se i øjnene, at det ikke er nok at se Henning Enoksens landsholdstrøje eller stillfotos af en kampsituation i håndbold eller tennis. Levende billeder og interaktivitet må der til, for at et svedigt emne som idræt og sport kan gøres rigtig interessant at gå på museum efter. Men den slags koster penge! Det var ærgerligt, for museet havde egentlig fået bygget en god grundsamling op, som ville kunne gøres interessant for mange mennesker.

Danmarks Idræts- og Sportsmuseum gik da også med planer om at lave et idrætsmuseum med eksperimentarium i forbindelse med Idrættens Hus i Vejle. Men det blev heller ikke til noget. I 2003 gav man endegyldigt op og fordelte de indsamlede genstande tilbage til giverne – eller til lo-

kale museer, der kunne have interesse i den pågældende genstand. Det blev altså en lidt tragisk afslutning på forsøget i Vejle. En afslutning, der formodentlig ikke gør det lettere i fremtiden at samle idrætsgenstande ind til en offentlig samling. Idrætsfolkene vil muligvis holde sig tilbage med at donere efter dette forsøg. Men forsøget var gjort, og havde der været interesse i at skyde i penge i foretagendet fra forskellig side, så kunne det godt være blevet til noget. Andre forsøg på at etablere idrætsmuseer blev gjort andre steder i landet, men uden held.

Sjovt nok ligger der fortsat et sportsmuseum i Vejle, nemlig et specialmuseum for golf. En af initiativtagerne, læge Erik Halling, samlede golfrekvisitter, som han i begyndelsen opbevarede i sin kælder. Senere fandt man lokaler i Grønnegade i Vejle, inden det egentlig Danmarks Golfmuseum – i øvrigt kontinentets første – åbnede i lokaler på Hotel Munkebjerg. Og der lever det fortsat i bedste velgående med en fin lille samling af danske og internationale rekvisitter, der fortæller historien om det tidligere så fornemme spil, der nu har bredt sig til store dele af befolkningen.

Bevaring af idrætskulturarven

Skønt det altså endnu ikke er lykkedes at etablere et dansk idrætshistorisk museum – som man ellers har i mange lande omkring os – så er det nu ikke, fordi den idrætslige kulturarv flyder fuldstændig omkring uden mål og med. Den er bare ikke samlet ét sted, men utallige. De fleste af landets lokalhistoriske museer har massevis af genstande, der knytter sig til det lokale idrætsliv – og i hvert fald er landets tusindvis af

idrætsforeninger grundigt dokumenteret på de lokalhistoriske arkiver.

Lokalarkiverne er nemlig i høj grad dannet med baggrund i indsamling af foreningsmateriale. Alle mulige forskellige foreninger, som har organiseret landets befolkning gennem de seneste godt 100 år, og altså også idrætsforeninger: Gymnastikforeninger, roklubber, sejlkubber, fodboldklubber, skytteforeninger, skiklubber, tennisklubber, håndboldforeninger osv. samt de brede idrætsforeninger, hvor man kan dyrke flere forskellige idrætsgrene. Her blev der arrangeret indsamlingskampagner, hvor materialet blev registreret og i mange tilfælde også afleveret til det lokale arkiv.

Et eksempel på det kan ses i Danmarks Nationale Privatarkivdatabase, DANPA (<http://danpa.dda.dk>), hvor en del af de lokalhistoriske arkiver har listet deres registreringer af bl.a. foreningsarkiver. En søgning fra decimalklassenumre 79.5, Gymnastik, til 79.9, Jagt, skydning, sportsfiskeri, giver f.eks. 253 registreringer i Ribe Amt, 153 i Vejle Amt og 137 i Fyns Amt. Eller for hele landet: 2219 registreringer. Og det er kun en del af lokalarkiverne, der er med her, idet en stor del ikke havde edb-registreringer, da DANPA blev lagt ud på nettet for nogle år tilbage. Det registrerede materiale, som kan findes her, er foreningernes traditionelle arkiver: Forhandlingsprotokoller, regnskaber, korrespondance, sager, medlemsblade, resultatlister og meget mere. En guldgrube af oplysninger, også hvis man vil søge materiale om en ganske bestemt idrætsgren. F.eks. giver en DANPA-søgning på boksning 37 registreringer, dvs. formodentlig også 37 forskellige atletklubber. Boldspil giver 288 registreringer. Så her er der altså al mulig grund til at søge, hvis man er interesseret i idrætshistorien. Man vil få at vide, hvad ar-

kivet indeholder, og hvor meget der er, og så må man videre til det lokalhistoriske arkiv, hvor protokollerne og papirerne rent faktisk befinder sig.

Om få år vil det desuden blive endnu mere komplet, når man går på Internettet, for så vil Arkibas.dk være en realitet. Lokalkivernes registreringssystem ARKIBAS, udviklet af Sammenslutningen af Lokalkiver, er netop kommet i en internetbaseret udgave, ARKIBAS4, og med den som registreringsredskab vil man kunne søge endnu bredere i den enorme guldgrube, som lokalkiverne er. F.eks. vil der også være billeder med – samt registreringer af film, tegninger, udklip osv. Men det er lidt fremtidsmusik. Først skal de omkring 250 lokalkiver, der edb-registrerer, over på det nye system.

Der findes faktisk også specielle lokalhistoriske idrætsarkiver. Sådanne er oprettet i Esbjerg, Horsens, Aalborg og Viborg (på Gymnastik- og Idrætshøjskolen). Og i den store folkelige organisation, Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger, DGI, har man samlet det centrale materiale i Vingsted-Centret, mens kredsens arkiver ligger – og er velordnet – rundt i ‘kredshovedkvarterer’.

Så det vil være forkert at påstå, at der ikke er indsamlet materiale om det lokale idrætsliv. Det følger bare i vid udstrækning den decentrale struktur, som Forenings-Danmark i det hele taget er udtryk for. Det er heller ikke noget væsentlig problem, dels fordi anvendelsen af billeder, arkivalier og genstande naturligt vil være mest interessant i lokalområdet, dels vil registreringen om kort tid være at finde på Internettet, så man let kan skaffe sig et overblik, hvis man ønsker at studere et emne eller en idrætsgren på landsplan. Den idræts-

lige kulturarv har det altså relativt godt og nyder en vis i hvert fald lokal bevågenhed. Spørgsmålet er så, hvordan bevågenheden er på f.eks. historie- eller idrætsstudiet, for slet ikke at tale om blandt idrætspolitikere. Tilsyneladende ikke voldsom!

Fremtiden

Bevaring af idræthistorien synes altså på den ene side at have det rigtigt skidt, og på den anden side står det slet ikke så dårligt til endda. Forsøgene med at få oprettet et idræts- og sportshistorisk museum har ikke givet særligt gode resultater. Det mest veludviklede forsøg, som foregik i Vejle, havde egentlig en pæn folkelig støtte – og der var også en del af de kendte idrætsfolk, der havde lyst til at grave deres genstande frem og forære dem til museet – men forsøget strandede på, at det ikke var muligt at finde finansielle midler til at fortsætte. Ingen af de store idrætsforbund og -organisationer havde ret meget lyst til at skyde penge i foretagendet, og bidragene fra private fonde og firmaer var heller ikke store nok til, at museet kunne fortsætte. Staten kunne have sagt, at her var et område, der burde støttes – her var en vigtig del af kulturarven – også selvom idrættens egne organisationer (hvoraf i hvert fald nogle er ganske velbeslåede) af en eller anden grund ikke fandt anledning til at støtte. Og det var bestemt penge, der skulle til. Et sportsmuseum med blot passiv beskuelse af nogle genstande, som kun var sjove og interessante én gang, var ikke sagen. Der manglede især penge til både almindelig idrætsaktivitet og interaktivitet. Der var sikkert også andre grunde til, at det ikke kunne lade sig gøre, men pengene spillede den største rolle endnu engang. I øvrigt blev det fremført, at placeringen i provinsbyen Vejle ikke var optimal, men dertil er at si-

Her går nationalisme, lokal stolthed og eliteidrætsfolk op i en højere enhed. Vejles fire deltagere på sølvholdet ved De olympiske Lege i Rom 1960 modtages på rådhuset. Fra venstre: Henning Enoksen, Tommy Troelsen, Poul Jensen, Poul Mejer og borgmester Willy Sørensen (Vejle Byhistoriske Arkiv & Stadsarkiv).

ge, at DGI's hovedcenter ligger placeret ganske få kilometer vest for Vejle, og at forsøg, som også blev gjort i hovedstaden, heller ikke blev til noget.

Men der findes jo massevis af levn fra idrætslivet på de lokale museer, og som vist ovenfor, er idrætsforeningernes arkivalier i hvert fald bevaret i meget høj grad i lokalarkiverne. Og her er man sandsynligvis ved noget af humlen: Den idrætslige del af vores fælles kulturarv er måske netop lokal. Idrætsforeningen/sportsklubben er lokal, og det er som medlemmer af lokalsamfundet, folk deltager i disse foreninger og klubbers aktiviteter. I hvert fald det helt store flertal. Så er der eliteidrætsfolk,

som i nogen grad løsriver sig fra det lokale og bliver nationale sportsstjerner, men det er jo så nogle idrætsudøvere, som vi blot kigger på – vi er ikke selv med. Her tror jeg, idrætslivet adskiller sig fra resten af det område, som Kulturministeriet dækker over. De kunstneriske udfoldelser kan give en fællesskabsfølelse og samlet sige noget om, hvem vi er, og hvad vi tror på. Og sådan kan man måske også godt opfatte eliteidræts-udfoldelser. Men det almindelige idrætsliv er noget, man deltager i i nuet; oplevelsen er at mærke på sin krop, hvordan bolden rammes, eller springet lykkes. Derfor er idrætslivet nok en stor del af en mental ballast, men interessen for at se

på gamle rekvisitter giver ikke så meget. Jo, måske når det er en del af en lokal udstilling, f.eks. om arbejdernes historie i en bestemt by, hvor så arbejdernes idrætsudfoldelse bliver en integreret del.

Der gøres meget på de lokale museer og i lokalarkiverne for at indsamle og formidle idrætshistorien, og det gøres der naturligvis også i f.eks. Dansk Idrætshistorisk Forening. Foreningerne gør også selv en del, for de fleste vil jo gerne have et jubilæumsskrift ved mærkedagen – evt. også en udstilling. Man vil jo gerne sætte sig spor – og der er faktisk også kommet en række fine bøger ud af det, som formodentlig også har haft folks bevågenhed. Så i den retning mener jeg ikke, det står så galt til endda.

Man bør måske også nævne det arbejde på at finde en dansk idrætshistorisk kanon, der er sat i gang, og som når denne årbog udkommer formodentlig er resulteret i en hitliste over de vigtigste danske sportsbegivenheder. Kanonarbejdet er frygtelig vigtigt for den konservative kulturminister, og der er da også nedsat et udvalg med mange kendte navne. Hvorfor de har sagt ja til at medvirke, kan man så undre sig over – men formodentlig er det, fordi det er sjovt at diskutere, om Bjarne Riis' sejr i Tour de France er større end Lis Hartels OL-medalje, Elvstrøms utallige mesterskaber eller håndboldkvindernes dominans. En selskabsleg er kanonarbejdet blevet kaldt, og det er egentlig meget rammende – for det kan man jo godt bruge et stykke tid på at diskutere over en bedre middag (i hvert fald hvis der kun er mænd til stede!),

men som et seriøst arbejde for idrætshistorien eller for at definere vores fælles danske kulturarv må det nok kaldes parodisk men formodentlig også ganske uskadeligt.

De kommende års indsamling, formidling og arkivering vil komme til at ske på Internettet. Meget foregår her allerede. Et problem vil det være, at man nu skal tage stilling til, at mange foreninger, også idrætsforeninger, bruger deres hjemmeside som medlemsblad. Her kan man se massevis af ting: Referater, resultater, indlæg osv. Men hvem tænker på at få bevaret alt dette materiale? Forsvinder det ikke blot efter at have været tilgængeligt på hjemmesiden et stykke tid? Det kan man i hvert fald frygte, og lokalarkiverne har et stort arbejde foran sig med at sikre, at foreningerne sørger for at lave arkivversioner, der kan gemmes og bruges af fremtidens idrætshistoriske forskere. Ellers vil vi se et stigende antal webudstillinger, hvor billeder, tale – f.eks. interviews med ældre idrætsudøvere – film osv. kan kombineres i medrivende sekvenser. Men stadig tror jeg, at den lokale, idrætshistoriske formidling vil være den vigtigste. Og oplevelsen på egen krop må vi fortsat på banen eller i hallen for at få med. Det varer nogle år, inden den kan klares i cyberspace!

Der er til artiklen anvendt diverse avisudklip og Danmarks Idræts- og Sportsmuseums arkiv på Vejle Byhistoriske Arkiv & Stadsarkiv. Diverse numre af Idrætshistorisk Årbog, som faktisk består af en meget spændende serie artikler, hvortil der blot mangler en indgang, et register. Samt diverse hjemmesider.